
بسم الله الرحمن الرحيم

شرح جامع

جغرافیای شهری (مبانی و ایران)

«علوم جغرافیایی»

مولف: ابوالفضل معرفی

انتشارات ارشد

پیشگفتار ناشر

خداوند بزرگ را شاکریم که فرصتی عنایت فرمود تا بتوانیم قدمی در جهت گسترش علم و فرهنگ کشور عزیزمان برداریم و مسیری هموار را در اختیار مخاطبان و داوطلبان علاقمند به ادامه تحصیل قرار دهیم. از آنجائی که درحوزه کتاب‌های درسی و کمک درسی کارشناسی ارشد کتاب‌های زیادی به رشته تحریر در آمده است با این حال وجود یک مجموعه جامع، دقیق، کامل و دارای رفرنس(منابع) مستند احساس می‌شود.

همیشه دغدغه داشتیم که ای کاش می‌شد تمامی منابع پراکنده و گاهاً دست نایافتنی کنکور در یک مجموعه به گونه‌ای جذاب و شیوا آماده می‌شد و همچنین سوالات دوره‌های قبل کنکور نیز به گونه‌ای تشریحی پاسخ داده می شدند، که خدشه‌ای بر آنها وارد نشود و خیال داوطلبان عزیز آنقدر آسوده باشد که اطلاعات مندرج در پاسخنامه‌ها را برای بهره‌گیری در آزمون خود بکار گیرند. این کار با یاری خداوند بزرگ و همکاری نخبه‌ترین دانشجویان و اساتید کشور در انتشارات ارشد هماهنگ گردید و در تمامی مقاطع تحصیلی از کاردانی به کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری در حوزهٔ آزمون‌های سراسری – آزاد و پیام نور بسته‌های آموزشی که شامل کتاب‌های بانک سوالات و کتاب‌های شرح جامع درس آماده گردید. در تهیه مجموعه‌های فوق‌الذکر از فارغ‌التحصیلان کارشناسی ارشد که حائز رتبه‌های تک رقمی کنکور می‌باشند، استفاده کرده‌ایم، تا شما عزیزان بتوانید در راستای افزایش توان علمی خود در جهت نیل به مقصود خویش نایل آیید. بدون تردید می‌توان گفت که برای اولین بار در نظام آموزشی کشور مجموعه‌ای به این سبک عرضه می‌شود که در کیفیت و کمیت بی‌نظیر بوده و تمامی نیازهای داوطلبان عزیز را پوشش داده است. امید است که استفاده از این مجموعه عزیزان را در جهت موفقیت در آزمون یاری رسانده باشد. در پایان لازم به ذکر است که بی نقصی محض از آن خداوند متعال می‌باشد، بنا براین از تمامی خوانندگان و داوطلبان عزیز خواهشمندیم نظرات سازنده خود را در مورد این کتاب به سایت انتشارات ارشد اعلام نمایند تا ما را در جهت هر چه بهتر آماده کردن این محصولات یاری رسانند.

با تشکر

ناشـــــر

www.arshadbook. ir

تقدیم به

استادان بزرگوارمان، مرحوم دکتر حسین شکوئی

و

مرحوم دکتر مصطفی مؤمنی

پیشگفتار مؤلف

سالک از نور هدایت ببرد راه به دوست که به جایی نرسد گر به ضلالت برود

از این که توانسته‌ایم قدمی جهت هموار نمودن مسیر مطالعه دوستانی که قصد ادامه تحصیل در مقاطع بالاتر دارند ؛ برداریم خدا را سپاسگذاریم و یادآور می‌شویم که مطالب این کتاب، برای متقاضیان رشته های جغرافیا و سیستم اطلاعات جغرافیایی وسنجش از دور می‌تواند مفید باشد . امید است این اثر بتواند ابزاری مفید در مرتفع نمودن نیاز دانشجویان گرامی در مسیر تعالی علم و معرفت باشد.جای دارد فرصت را مغتنم شمرده و رسم ادب از توصیه های ارزشمند سرکار خانم سیما جعفری جهت نوشتار این کتاب تشکر نمایم.

ابوالفضل معرفی

فهرست مطالب

عنوان **صفحه**

پیشگفتار ناشر ۳
پیشگفتار مولف ۵

بخش اول: دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری

فصل اول:جغرافیای شهری و ابعاد اجتماعی ـ اقتصادی آن ۱۹
جغرافیای شهری چیست؟ ۱۹
قلمروهای جغرافیای شهری ۱۹
دو موج بزرگ در تحولات جغرافیای شهری ۲۰
مطالعه تطبیقی در جغرافیای شهری ۲۱
مطالعات ماکرو و میکرو در جغرافیای شهری ۲۱
سطوح تحلیلی در جغرافیای شهری (از نظر دیوید هربرت و دیوید اسمیت) ۲۱
۱- تحلیل اقتصاد سیاسی و جغرافیای شهری ۲۱
۲- تحلیل تخصیص منابع و جغرافیای شهری ۲۲
۳- مدیران شهری ۲۲
۴- محیط محلی و جغرافیای شهری ۲۲
جغرافیای شهری و تصمیمات سیاسی ۲۳
جغرافیای شهری و نقش دولت‌ها ۲۳
جغرافیای شهری و جغرافیای تاریخی شهر ۲۳
جغرافیای شهری و اقتصاد کلان ۲۳
شهر و انواع برنامه‌ریزی (با توجه به کیفیت زندگی مردم شهر) ۲۴
جغرافیای شهری، برنامه‌ریزی شهری و گردهمایی اجتماعی ۲۴
۱- برنامه‌ریز و جغرافی‌دان به عنوان تصمیم‌گیرنده ۲۴
۲- برنامه‌ریز و جغرافی‌دان به عنوان مشاور (یا برنامه‌ریزی حمایت‌گر ADVOCACY PLANNING) ۲۴
۳- مناسبات متقابل برنامه‌ریز و جغرافی‌دان با گروه‌های اجتماعی ۲۴
عدم وجود قانونمندی‌های مشترک در جغرافیای شهری ۲۴
نکات کلیدی ۲۶
تست‌های آخر فصل ۲۷
پاسخ تست‌های آخر فصل ۳۳

عنوان ..... صفحه

فصل دوم: سیرتکوینی جغرافیای شهری ۳۱
نظریات ژرژکهل GEORG KOHL و اتواشلوتر OTTO SHOUTER ۳۱
جبر جغرافیایی و جغرافیای شهری ۳۱
جغرافیای شهری در ایالت متحده ۳۲
جغرافیای شهری در چین ۳۳
خلاصه فصل ۳۴
نکات کلیدی ۳۴
تست‌های آخر فصل ۳۵
پاسخ تست‌های آخر فصل ۴۱
فصل سوم: شهر و مفاهیم شهری ۳۹
ملاک‌های شناخت شهر از روستا ۳۹
ابعاد شناخت شهر از روستا از دید جامعه شناسان ۳۹
مفهوم شهرنشینی ۳۹
ویژگی‌های شهرگرایی ۴۰
ویژگی‌های شهرهای جهان سوم ۴۰
رفتار اجتماعی و فضای شهری ۴۰
الگوهای فضایی (از مارتین کادوالادر) ۴۱
بخش مرکزی شهرها ۴۱
منطقه گذار TRANSITION ZONE ۴۲
منطقه ولگردان شهری ۴۲
پارک‌های صنعتی ۴۲
انواع پارک‌های صنعتی ۴۲
تفاوت حومه و شهر اقماری ۴۲
دهشهرها ۴۲
شبکه شهری ۴۳
مگالاپلیس ۴۳
مشخصات مگالاپلیس ۴۴
مگاپلیس‌های معروف جهان ۴۴
خلاصه فصل ۴۵
نکات کلیدی ۴۵
تست‌های آخر فصل ۴۶
پاسخ تست‌های آخر فصل ۴۷
فصل چهارم: مکتب‌های جغرافیای شهری ۵۱
روش‌های کمّی در جغرافیای شهری ۵۱
مکتب اقتصاد کلاسیک جدید ۵۳

عنوان ..... صفحه

مکتب اکولوژی شهری ۵۳
مکتب نئواکولوژیک و جغرافیای شهری ۵۳
اکولوژی فرهنگی و جغرافیای شهری ۵۴
مدل سیاست شهری: برایان بری ۵۴
خلاصه فصل ۵۵
نکات کلیدی ۵۵
تست‌های آخر فصل ۵۶
پاسخ تست‌های آخر فصل ۵۶

فصل پنجم: زندگی شهری در دوره‌های تاریخی ۵۹

بررسی نظریه‌های مربوط به پیدایش شهرها ۵۹
علل پیدایش شهرها ۵۹
۱-نظریه هیدرولیک یا مبنای محیط گرایی: مفهوم مازاد تولید ۵۹
۲- نظریه اقتصادی: شهر به عنوان بازار ۶۰
۳- نظریه شهر به عنوان یک پایگاه نظامی و دفاعی ۶۰
۴- نظریه مذهبی گسترش معابد و عبادتگاه‌ها ۶۰
آغاز زندگی شهری ۶۰
اولین شهرها در تاریخ ۶۰
مورفولوژی شهرهای یونانی ۶۱
مورفولوژی شهرهای رومی ۶۱
مورفولوژی شهری و زندگی در شهرهای قرون وسطی ۶۱
مورفولوژی شهرهای دوره رنسانس ۶۱
مورفولوژی و کارکرد شهرهای ما قبل صنعتی ۶۲
شهرهای صنعتی ۶۳
نقش شهرهای صنعتی در پیدایش تفکرات سیاسی ۶۳
شهرهای استعمارزده ۶۳
ساخت شهرهای استعمارزده ۶۳
ایدئولوژی اسلامی و مورفولوژی اسلامی ۶۴
نمونه‌هایی از شهرهای اسلامی ۶۵
شهرهای فراصنعتی ۶۵
خلاصه فصل ۶۶
نکات کلیدی ۶۶

فصل ششم: مادرشهرها ۷۳

سه ویژگی مهم مادرشهرها ۷۳
مادرشهر و حومه‌ها ۷۳
مادرشهر و متولدین خارجی ۷۴

عنوان ..... صفحه

اقتصاد مادرشهرها ۷۴
درجه‌بندی خدمات مادرشهر ۷۴
طبقه‌بندی نیروی کار مادرشهرها ۷۴
حوزه مادرشهر ۷۴
علل توسعه ناموزون مادرشهر ۷۵
نتایج توسعه ناموزون مادرشهرها ۷۵
الگوهای فضای مادرشهرها ۷۶
تأثیرات مثبت و منفی مادرشهرهای بزرگ ۷۷
مادرشهرها کانون نمادها و نهادها ۷۸
خلاصه فصل ۸۰
نکات کلیدی ۸۰
تست‌های آخر فصل ۸۱
پاسخ تست‌های آخر فصل ۸۲

فصل هفتم: منطقه‌بندی و مورفولوژی شهری ۸۵

مورفولوژی شهری ۸۵
مکتب‌های مورفولوژی شهری ۸۶
خلاصه فصل ۸۷
نکات کلیدی ۸۷
تست‌های آخر فصل ۸۸
پاسخ تست‌های آخر فصل ۸۸

فصل هشتم: وابستگی‌های فضایی و روابط شهر و روستا ۹۱

اصول نظریه فون تونن ۹۱
ابهامات و کم و کاستی‌ها در نظریه فن تونن ۹۲
روابط شهر و روستا.تاریخچه مربوط به مطالعات روابط شهر و روستا ۹۳
نقش شهرهای کوچک در روابط شهر و روستا ۹۴
تشکیل حوزه روستا شهر ۹۵
نظریه قطب رشد و روابط شهر و روستا ۹۵
نظریه لیپتون در روابط شهر و روستا ۹۶
نظریه راندنیلی در روابط شهر و روستا ۹۶
خلاصه فصل ۹۸
نکات کلیدی ۹۸
تست‌های آخر فصل ۹۹
پاسخ تست‌های آخر فصل ۹۹

عنوان..... صفحه

فصل نهم: سیستم‌های شهری..... ۱۰۳

اهمیت برخورد سیستمی در جغرافیای شهری..... ۱۰۳
سیاست دولت‌ها و سیستم شهری..... ۱۰۴
شبکه‌های حمل و نقل و سیستم‌های شهری..... ۱۰۴
سیستم‌های شهری و اقتصاد بازار..... ۱۰۴
عوامل مؤثر در سیستم‌های شهری کشورهای جهان سوم..... ۱۰۴
محل تغییرات سیستم‌های شهری از جان شورت..... ۱۰۵
مدل سوداگری، استعماری و سیستم‌های شهری (جیمز وانس)..... ۱۰۵
تحلیل سیستم‌های سکونت‌گاهی..... ۱۰۵
سازمان یابی سیستم شهری..... ۱۰۶
سیستم‌های شهری در دوره‌های مختلف..... ۱۰۶
نظریه مکان مرکزی..... ۱۰۷
فرضیات و اصول نظریه کریستالر..... ۱۰۸
سنجش فعالیت‌های اقتصادی در نظام سلسله مراتبی..... ۱۰۹
ابعاد فراموش شده نظریه مکان مرکزی..... ۱۰۹
کم و کاستی‌های نظریه کریستالر..... ۱۰۹
اعتبار علمی نظریه کریستالر..... ۱۰۹
خلاصه فصل..... ۱۱۱
اصطلاحات کلیدی..... ۱۱۱
نکات کلیدی..... ۱۱۱
تست‌های آخر فصل..... ۱۱۲
پاسخ تست‌های آخر فصل..... ۱۱۲

فصل دهم: تمرکززدایی و سیستم‌های سکونت‌گاهی..... ۱۱۵

تمرکز زدایی..... ۱۱۵
خلاصه فصل..... ۱۱۶
نکات کلیدی:..... ۱۱۶
تست‌های آخر فصل..... ۱۱۷
پاسخ تست‌های آخر فصل..... ۱۱۷

فصل یازدهم: نظریه‌های اجتماعی و شهرگرایی..... ۱۲۱

نظریه‌های جوهری در جغرافیای شهر و برنامه‌ریزی شهری..... ۱۲۱
نظریه‌های تبیینی در جغرافیای شهری و برنامه‌ریزی شهری..... ۱۲۲
نظریه‌های مربوط به شیوه کار..... ۱۲۲
پلورالیسم و مسائل شهری..... ۱۲۲
اقتصاد سیاسی شهرگرایی..... ۱۲۳

عنوان ..... صفحه

نظریه‌های رفورمیستی و مسائل شهری ۱۲۳
نظریه سیکل زندگی شهرها و محله‌های شهری ۱۲۳
شهر به عنوان یک جنگل ۱۲۳
نظریه مدیریت‌مداری شهری ۱۲۳
شهروندی فعال و ایدئولوژی تاچریسم - ریگانیسم ۱۲۴
نظریه شهر انگلی ۱۲۴
تقسیم بین‌المللی کار و شهرهای جهان سوم ۱۲۵
اقتصاد سیاسی و شهرگرایی در جهان سوم ۱۲۵
بخش غیررسمی و شهرگرایی در جهان سوم ۱۲۵
نظریه تسلسل فقر توده‌ها و شهرگرایی ۱۲۵
نظریه مهاجرت‌های روستایی و شهرگرایی ۱۲۵
شهرهای جهان سوم و انتقال مازاد ۱۲۶
نظریه دومدار سیستمی ۱۲۶
تجددطلبی تکنولوژیک و تکامل دو مدار شهری ۱۲۷
نظریه شهرهای مسلط ۱۲۷
نظریه استعمارگری و شهرهای مسلط ۱۲۷
استراتژی توسعه و سیاست شهری ۱۲۷
خلاصه فصل ۱۲۸
نکات کلیدی ۱۲۸
تست‌های آخر فصل ۱۲۹
پاسخ تست‌های آخر فصل ۱۲۹

فصل دوازدهم: ساخت اکولوژیک شهر ۱۳۳

ساخت شهر به صورت دوایر متحدالمرکز ۱۳۳
ساخت قطاعی شهر «نظریه همرهویت» ۱۳۴
ساخت شهر با بررسی‌های آماری «نظریه کلوین اشمید» ۱۳۴
ساخت چند هسته‌ای نظریه چنسی هریس و ادوارد اولمن ۱۳۴
نظریه موریس دوی MAURICE DAVIE ۱۳۵
ساخت عمومی شهرها نظریه رابرت دیکسون ۱۳۵
نظریه ساخت طبیعی شهر ۱۳۵
ساخت منطقه واحدهای مسکونی نظریه جیمز وانس ۱۳۵
خلاصه فصل ۱۳۷
تست‌های آخر فصل ۱۳۸
پاسخ تست‌های آخر فصل ۱۳۹
تست‌های بخش اول ۱۴۰
پاسخ تستهای بخش اول ۱۵۱

عنوان..... صفحه

بخش دوم: شهر و شهرشناسی

مراحل تکامل شهر ۱۵۸
شهر از دیدگاه نظامات علمی مختلف ۱۵۸
شهر از دیدگاه برنامه‌ریزان ۱۵۸
شهر از دیدگاه روان کاوان: شناخت سمبلیک ۱۵۸
شهر از دیدگاه عمران گرایان ۱۵۹
شهر از دیدگاه مورخان ۱۵۹
شهر از دیدگاه معماران ۱۵۹
شهر از دیدگاه جامعه شناسان ۱۵۹
شهر از دیدگاه زیست شناسان ۱۵۹
شهر از دیدگاه سیبرنتسین‌ها ۱۵۹
شهر از نظر مثبت گرایان نو ۱۵۹
موقع و موضع شهر ۱۶۰
موقع چهارراهی شهر در محل تلاقی و تماس مورفولوژیک و پدولوژیک ۱۶۱
موقع جغرافیایی شهرهای دریاکنار ۱۶۱
مرکز ارشادی شهر یا همان CBD(CENTRAL BUSINESS DISTRICT) ۱۶۱
نقشه شهر ۱۶۱
الگوهایی از نقشه شهری ۱۶۱
نقشه شعاعی ۱۶۲
نقشه شطرنجی ۱۶۲
نقشه‌های طولی ۱۶۲
مقیاس نقشه شهری ۱۶۲
توسعه چند هسته‌ای ۱۶۴
C.B.D ۱۶۵
نقش شهرها ۱۶۵
خلاصه فصل ۱۶۷
اصطلاحات کلیدی ۱۶۷
نکات کلیدی ۱۶۷
تست‌های بخش دوم ۱۶۹
پاسخ تست‌های بخش دوم ۱۷۳

عنوان..... صفحه

بخش سوم: جغرافیای شهری ایران

مفهوم شهر در گذشته..... ۱۷۷
شهر و شهرنشینی در دور باستان پیش از اسلام..... ۱۷۷
بومیان ایران..... ۱۷۸
مادها..... ۱۷۸
هخامنشی..... ۱۷۹
سلوکیان..... ۱۷۹
اشکانیان..... ۱۸۰
ساسانیان..... ۱۸۰
جغرافیای شهری در ایران پس از اسلام..... ۱۸۱
شهرسازی در دوران متقدم اسلامی..... ۱۸۲
شهر و شهرنشینی از دوران صفویه به بعد..... ۱۸۳
نتیجه‌گیری از سرشماری ها..... ۱۸۶
شهر و شهرنشینی در ارتباط با محیط طبیعی..... ۱۸۶
نحوه توزیع شهرهای ایران برحسب ارتفاع از سطح دریا و جمعیت در سال ۱۳۶۵..... ۱۸۶
آب و توزیع جغرافیای شهر و جمعیت شهری ایران در سال ۱۳۴۵..... ۱۸۸
خلاصه فصل..... ۱۹۰
نکات کلیدی..... ۱۹۲
تست‌های آخر فصل..... ۱۹۳
پاسخ تست‌های آخر فصل..... ۱۹۵
تست‌های بخش سوم:..... ۱۹۶
پاسخ تست‌های بخش سوم..... ۲۰۶
منابع و مآخذ..... ۲۰۸

بخش اول

دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری

فصل اول

جغرافیای شهری و ابعاد اجتماعی ـ اقتصادی آن

عناوین اصلی

- جغرافیای شهری چیست؟
- قلمروهای جغرافیای شهری
- دو موج بزرگ در تحولات جغرافیای شهری
- مطالعه تطبیقی در جغرافیای شهری
- مطالعات ماکرو و میکرو در جغرافیای شهری
- سطوح تحلیلی در جغرافیای شهری (از نظر دیوید هربرت و دیوید اسمیت)
- جغرافیای شهری و تصمیمات سیاسی
- جغرافیای شهری و نقش دولت‌ها
- جغرافیای شهری و جغرافیای تاریخی شهر
- جغرافیای شهری و اقتصاد کلان
- شهر و انواع برنامه‌ریزی (با توجه به کیفیت زندگی مردم شهر)
- جغرافیای شهری، برنامه‌ریزی شهری و گردهمایی اجتماعی
- عدم وجود قانونمندی‌های مشترک در جغرافیای شهری